

MÜASİR DÖVRDƏ RUSİYA ERMƏNİSTAN MÜNASİBƏTLƏRİ

Xülasə

Məqalədə Ermənistan Respublikasında çevrilişin baş verməsi, Nikol Paşinyanın baş nazir seçilməsi və bundan sonra ölkədə baş verən hadisələr, həmçinin bunun Rusiya Federasiyası ilə olan münasibətlərə təsiri araşdırılmışdır. Araşdırmalar nəticəsində müasir dövrdə Ermənistan ərazisində gedən siyasi oyunlar, qərb yönümlü dövlət xadimlərinin dövlət strukturlarında vəzifəyə gətirilməsi və soros təşkilatının fəaliyyəti ələ alınmışdır.

Açar sözlər: *Cənubi Qafqaz, Rusiya, Ermənistan, beynəlxalq münasibətlər, siyasi proseslər*

Russian-Armenian relations in modern times

Summary

The article describes the coup in the Republic of Armenia, the election of Nicole Pashkina as Prime Minister and subsequent events in the country, its impact on relations with the Russian Federation was also examined. As a result of research, political games in the territory of Armenia in modern times bringing Western-oriented statesmen to positions in state structures and the activities of the Soros organization.

Key words: *South Caucasus, Russia, Armenia, international relations, political processes*

Giriş

Rusiya Federasiyası keçmiş Sovet respublikaları ilə yüz illərlə tarixi olan geniş və hərtərəfli ictimai-siyasi və elmi-mədəni əlaqələrə malikdir. O, regionun sosial-iqtisadi inkişafında, bir sıra global və regional problemlərin həll edilməsi yolunda əvəzsiz tərəfdaşdır. Böyük təbii ehtiyatlara malik bu ölkəni öz qonşuları ilə ortaq tarix, mədəniyyət, problemlər, birgə inkişaf perspektivləri bağlayır. Lakin Rusiyanın çox tez-tez özünü bürüzə verən imperiya ambisiyaları, tərəfdaşı olan kiçik dövlətlərin geosiyasi maraqlarını nəzərə almaması, öz mövqeyini onlara zorla qəbul etdirmək təşəbbüsləri neqativ nəticələr verir, dostluq və qonşuluq münasibətlərinə kölgə salır. Bu baxımdan Qafqaz regionu da istisnalıq təşkil etmir. Keçmişdə olduğu kimi, günümüzdə də Rusiyanın imperiya ambisiyalarına, hərbi-siyasi elitesinin geosiyasi maraqlarına hədəf olan başlıca ərazilərdən biri də Cənubi Qafqazdır.

Cənubi Qafqazda Rusiyanın ən təsirli olduğu ölkə Ermənistandır. 1991-ci ildən bəri Rusiya ilə hərbi əlaqələrə xüsusi əhəmiyyət verən Ermənistan ordu quruculuğunda Rusiyadan hərbi və iqtisadi dəstək almışdır. 21 oktyabr 1994-cü ildə Ermənistan və Rusiya arasında imzalanan müqavilənin şərtlərinə görə, Rusiyaya Gümrü və İrəvanda iki hərbi bazanın yaradılması icazəsi verilmişdir (Kelbizadeh, 2016; 72). Əslində bu hərbi bazalar Sovet İttifaqı dağılmazdan əvvəl də Ermənistanda idi. Ancaq Ermənistan müstəqilliyini elan etdikdən sonra bu bazaların hüquqi statusu ilə bağlı qeyri-müəyyənlik yaranmışdı. Ermənistan bu bazaları öz müstəqilliyinin qaranlıq hesab etdiyi üçün Rusiya üçün heç bir problem yaratmadı. 1993-1995-ci illərdə Ermənistanın müdafiə naziri olmuş Serj Sarkisyan demişdir: “Ermənistanda Rusiya hərbi bazalarının olması milli təhlükəsizliyimizin ayrılmaz hissəsidir”. (Cabbarlı H. Bağımsızlıq sonrası Ermenistan..., 2014)

Bundan başqa, Rusiya Federasiyası Ermənistanın bir çox müəssisələrini də bu ölkənin ona olan borclarını qarşılıq olaraq sahiblənmişdir. Ermənistan enerji ehtiyacları etibarilə Rusiyadan asılı vəziyyətdədir. Zaman-zaman Ermənistan ictimaiyyəti və hətta dövlət nümayəndələri tərəfindən Ermənistan-Rusiya əlaqələrinin mövcud vəziyyətindən duyulan narahatlıq dilə gətirilməkdədir. Lakin bu ölkə xüsusi ilə təhlükəsizlikdən qaynaqlanan narahatlıqlarını Rusiyanın dəstəyi ilə aradan qaldırdığına inandığı üçün əlaqələrin mövcud xətti davam etməkdədir. 2010-cu ildə isə Rusiya Ermənistandakı hərbi bazalarının həm müdətini, həm də istifadə dairəsini genişləndirən müqavilə imzalanmışdır. Bu müqavilə ilə Ermənistanın müstəqillik sahəsinin, demək olar ki, sıfıra yaxınlaşdığı bir çox erməni ekspertlər tərəfindən də vurğulanmışdır.

Lakin son dövrlərdə xüsusi ilə də Ermənistanda hakimiyyət dəyişikliyinə sonra Rusiya Ermənistan münasibətlərində bir çox dəyişikliklər nəzərə çarpmaqdadır. 2018-ci ilin mayında Ermənistanda korrupsiyaya uğramış, terrorçu S.Sarkisyan rejiminə qarşı ümumxalq narazılıqları zəminində xarici güclər tərəfindən təşkil və idarə edilən ixtişaşlar zamanı yenidən anti-rus təbliğatın başlanması, Qərbə tərəf üz çevirmək lüzumu barədə hay-küyə rəvac verilməsi Rusiya ictimaiyyətinin nəzərindən qaçmamışdır.

Bu gün Rusiya mediasındaki şərtlərə diqqət yetirsək, Nikol Paşinyanın ABŞ-ın təsiri altındakı adamları Müdafiə Nazirliyi, Xarici İşlər Nazirliyi və Təhlükəsizlik Şurasının sədri kimi strateji qurumlarda vəzifələrə yerləşdirməsi Moskvanın diqqətindən qaçmır. Birinci mərhələdə Ermənistandakı hadisələrlə Ukraynadakı hadisələr arasında paralellər var. Rusiya etirazlar yolu ilə hakimiyyəti ələ keçirən Paşinyanın əslində ABŞ-ın bir layihəsi olduğunu açıq şəkildə bəyan edir. Şübhəsiz ki, Moskva Paşinyan komandasında Soros Fondu ilə əlaqəli şəxslərin sayının çox olmasından xəbərdardır. Məsələn, Təhlükəsizlik Şurasının sədri Armen Qriqoryan vaxtında Soros fondu tərəfindən maliyyələşdirilən Transparency International təşkilatının koordinatoru vəzifəsini icra edib. Yeni Təhsil və Elm naziri Araik Arutunyan əvvəllər Helsinki Vətəndaş Assambleyasında və Transparency International təşkilatlarında çalışmışdır. Ermənistanın Dövlət Nəzarət Naziri təyin olunan David Sanasaryan indiyə qədər anti-rus münasibəti ilə seçilib və Rusiyanın İrəvandakı səfirliyi qarşısında dəfələrlə etiraz aksiyalarında iştirak edərək, ölkədəki Rusiya hərbi bazasının ləğv edilməsini tələb edib. O, əvvəllər Qərbyönlü partiya kimi tanınan İRS müxalifət partiyasında təmsil olunurdu - bu partiya isə ABŞ-da anadan olan Raffi Hovanisyan başçılıq edir. (Hacıyev Q. Kəlbizadə E, 2019: 318) Yeri gəlmişkən, Paşinyan hakimiyyətə gəldikdən sonra Hovanisyan mən "Partiyanın bayrağını kənara atdım, bizə birlik lazımdır" dedi və o, yeni iqtidarı dəstəklədi. Müdafiə Nazirliyi kimi strateji bir qurumun etibar edildiyi David Tonoyan 1990-cı illərin sonlarından Ermənistanın NATO-dakı nümayəndəsidir. Rusiyanın "Moskovskiy Komsomolets" qəzetinin yazdığına görə, bəzi rus mənbələri Tonoyanın "2005-ci ildən bəri NATO tərəfindən idarə edildiyini və ABŞ Hərbi Attaşesi, polkovnik Erik Larsenin gizli şəkildə dəstəklədiyini" söyləyirlər. (Почему в команде умеренного Пашипяна..., 2018) Diaspor nazirinin müavini təyin edilən Babken Ter-Qriqoryan Parisdə anadan olmuş və ABŞ-da təhsil almışdır. O, Ermənistandakı Soros Fondunun proqram koordinatoru idi və yuxarıda adı çəkilən Transparency International-da işləmişdir. Ən əsası, erməni icması Ter-Qriqoryanı Rusiya Prezidenti Putinə təhqir dolu müraciətindən sonra tanımışdır. Beləliklə, Ermənistanda hakimiyyətə gələn Paşinyan və onun komandasının üzvlərinin keçmişlərinə və siyasi görüşlərinə baxdıqda postsovet coğrafiyasında hazırlanan və maliyyələşdirilən yeni bir layihənin şahidi oluruq. (E.İsmayıl, Ermenistan'da Paşinyan Dönemi..., 2018)

Paşinyanın siyasətçi və rəsmi dövlət adamı olaraq Rusiyaya yönəlik siyasi görüşlərini dövrlərə ayıraraq dəyərləndirmək mümkündür. Paşinyan 2012-2018-ci ildə millət vəkili olarkən Rusiyaya qarşı radikal çıxışları ilə yadda qalmasa da, ümumən Qərb yönümlü olmuşdur. Serj Sarkisyanın 2018-ci ilin aprel ayında baş nazir təyin edilməsindən sonra xalq hərəkatına başçılıq edən Paşinyan, Sarkisyanın istefasından sonra mayın 8-də baş nazir seçilmişdir. Bu tarix və parlament seçkilərinin keçirildiyi 9 dekabr tarixi arasındakı dövrdə Rusiyaya yönəlik təkmlil davranmışdır. Lideri olduğu Vətəndaş Müqaviləsi Partiyası parlament seçkilərində 70,43 % səs toplayaraq gücünü daha da artırırdıqdan və yenidən baş bazir təyin olunduqdan sonra iqtisadi və siyasi baxımdan Rusiya ilə məsafəli davranmağa çalışmışdır. Paşinyanın baş nazir seçilməsindən sonra Ermənistan ilə Rusiya arasında yaşanan ilk problem birbaşa iki ölkə arasında deyil, bu ölkələrin üzv olduğu Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatı çərçivəsində meydana çıxmışdır. Belə ki, Paşinyan hökuməti 2008-ci ildə keçirilən prezident seçkilərinin nəticələrinə etiraz edənlərə qarşı hərbi gücdən istifadə edilməsi zamanı öldürülən 15 nəfərin məsuliyyətini sabiq prezident Robert Köçeryana və o zaman ordu qərərgah rəisi vəzifəsində olan Yuri Xaçaturova yükləmiş, Xaçaturovu KTMT Baş Katibi vəzifəsindən geri çağıraraq məsuliyyətə cəlb etmək istəmişdir. Paşinyan 2018-ci ilin sentyabr ayında Rusiyaya rəsmi səfəri zamanı Prezident Vladimir Putin ilə görüşərkən hər iki dövləti bir-birlərinin daxili işlərinə qarışmamağa dəvət etmişdi.

Daha sonra Ermənistan hökuməti faşizm üzərindəki qələbə gününü (9 may) Avropada qeyd edildiyi kimi 8 may olaraq dəyişdirmiş və bu günü əvvəllər Sovet İttifaqının faşizm üzərində qələbəsi kimi deyil, Avropada olduğu kimi "kədər və barışq günü" kimi qəbul etmişdir.

Bu məqamlar iki ölkə arasındakı münasibətləri gərginləşdirmişdir. İki ölkə arasında gərginliyin yaşanmasında bir amil də hər ilin sonunda müzakirə olunan Rusiya təbii qazının hansı qiymətlə Ermənistana satılması məsələsidir. Rusiya adətən Ermənistanın siyasi mövqeyinə görə təbii qazın qiymətini müəyyən edir. Hər nə qədər Rusiya təbii qazı Ermənistana dünya bazarından daha aşağı qiymətə satılsa da, hər il qiymətlərin cüzi şəkildə artması belə Ermənistan iqtisadiyyatı üçün ağır yüküdür. Yuxarıda qeyd edilən iki ölkə arasındakı siyasi və iqtisadi məsələlər Ermənistanın Rusiyaya yönəlik manevra sahəsinin nə qədər məhdud olduğunu bariz bir şəkildə ortaya qoyur. Eyni zamanda beynəlxalq aləmdə və təşkilatlarda da Ermənistanın Rusiyaya qarşı siyasəti məhduddur.

Son dövrə qədər Rusiyaya qarşı fikirlərini davam etdirən Paşinyan Rusiyaya etibar edilməməsi fikrini müdafiə edirdi. Lakin Paşinyanın fikirlərində sürətli bir dəyişiklik oldu. Rusiyanın Ermənistanın dostu olduğunu deyən Paşinyan, bu fikir dəyişikliyi təkrarlamaq üçün Gümrü şəhərindən Rusiyanın düşməni olmadıqlarını söylədi. "Ermənistanın Türkiyə və Azərbaycan ilə olan sərhədlərində böyük təhlükəsizlik problemi olduğu" qənaətinə gələn Paşinyan, Ermənistan ordusunun bu barədə qeyri-kafi olmasından ötrü

ölkədəki Rus hərbi bazasının özləri üçün problem olmayacağı fikrindədir. Digər tərəfdən, Paşinyan rus silahlarının Azərbaycana satılmasını problem olaraq görür. Keçən il Ermənistanın Avrasiya İqtisadi Birliyini tərk etməsini xahiş edən Paşinyan, Ermənistana gələn Rusiya millət vəkilləri ilə görüşdən sonra Ermənistanın həm Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatına, həm də Avrasiya İqtisadi Birliyinə üzv olaraq qalacağını vurğulamışdı. Haqqında “ABŞ-ın onu dəstəklədiyi” ilə bağlı iddialar olsa da, Paşinyan həm Rusiyaya, həm də Qərbə signal verməyə çalışaraq tarazlıq siyasəti yeritməyə çalışır. Çıxışlarında Paşinyan Ermənistanın Avropa Birliyi (AB) və ABŞ ilə münasibətlərinə önəm verdiyini söyləmişdir. Qonşu ölkələrdən bəhs edərkən Türkiyə və Azərbaycanı hesaba almayan Paşinyan, İran və Gürcüstan ilə əlaqələri “strateji” şəklində xarakterizə edir. (Ermenistan'da iktidarı sarsan muhalif, 2018)

Məxməri inqilabından sonra Rusiya ilə münasibətlərində gərgin bir dövr yaşayan Paşinyan rəhbərliyi Suriyaya əsgərlər və mülki şəxslər daxil olmaqla humanitar missiya göndərmək qərarını həyata keçirdi. Bəzi erməni analitiklərinin fikrincə, qərar Ermənistanın xarici siyasətində qumar oynadığını göstərir. Rusiya ilə əlaqələrin Suriyaya qoşun göndərməklə yaxşılaşacağına ümid etdikləri şərh edilir. Ancaq aydındır ki, KTMT üzvü olaraq Paşinyan rəhbərliyi bir tərəfdən Rusiya ilə münasibətlərini yaxşılaşdırmağa çalışsada bir yandanda NATO ilə yaxşı münasibətlər qurmaq istəyir.

Bu baxımdan, Paşinyan dövründə də ənənəvi olaraq Ermənistanın xarici siyasətində yer alan Rusiyanı Qərblə balanslaşdırma anlayışının saxlanıldığını söyləmək olar. Paşinyan 2018-ci ilin iyulunda keçirilən NATO sammitinə qatılaraq Aİ və NATO-nu Ermənistanın xarici siyasət məsələlərinə cəlb etmək niyyətini nümayiş etdirdi. Xatırladaq ki, Paşinyan bu zirvə görüşündən və sonrasında “Euronews” saytına açıqlamasında NATO və Aİ-dan Dağlıq Qarabağ probleminin həlli üçün dəstək gözlədiyini ifadə etmişdir. Lakin NATO Sammitin yekun sənədində Cənubi Qafqaz ölkələrinin ərazi bütövlüyünü barədə qeyd Paşinyanın istədiyinin əksinə bir vəziyyət yaratdı. (T.Dilaver, “Ermenistan dış politikasında yenilik nerde”, 2019)

Bütün bunlardan rusiyalı ekspertlər belə bir nəticə çıxarırlar: N.Paşinyan sərt antirusiya siyasəti aparır. Məsələn, Siyasi Tədqiqatlar İnstitutunun direktoru Sergey Markovun fikrincə, N.Paşinyan Rusiya ilə bağlı dediklərində səmimi deyil. O, dostluqdan alovlu danışır, lakin rusiyayönümlü siyasətçiləri təqib edir. “KTMT-nin rəsmi şəxsinin təqib edilməsi Rusiya rəhbərliyi ilə münasibətlərin pis olmasının təzahürüdür”. Mütəxəssis sözlərinə davam edərək vurğulayır ki, N.Paşinyan Rusiyaya münasibətində səmimi olsaydı, geniş müzakirəyə çıxarmadan Moskva ilə Y.Xaçaturov məsələsindən danışardı. Ancaq onun seçdiyi yol göstərir ki, “Ermənistanda antirusiyayönümlü siyasətçi hakimiyyətə gəlib”. Sergey Markov fikirlərinə yekun vuraraq deyib: “Paşinyanın siyasəti kədərli faktdır. Biz münasibətlərə yenidən baxmalıyıq. Yaxşı ki, Rusiyanın Ermənistanda həyati əhəmiyyətli maraqları yoxdur. Hətta Paşinyan amerikan qoşunlarını Ermənistana dəvət etsə belə, bunun Rusiyanın maraqlarına həddən artıq güclü zərbə olmayacağına əminəm” (А.Резчиков, Зачем Пашиный пошел..., 2018).

Nəticə

Beləliklə 8 May 2018-ci il tarixində Ermənistan Parlamentində keçirilən səsvermədə, Paşinyan baş nazir seçilməsi ilə hakimiyyət dəyişikliyindən bir ay sonra Ermənistan üzərində yaranan tablo tədricən aydın oldu. İrəvanda insanlar küçəyə çıxıb etiraz edəndə başlarına nələrin gələ biləcəyini təsəvvür belə edə bilməyiblər. İndi onların əksəriyyəti bu suala cavab axtarırlar. Rəsmi İrəvan isə "məxməri inqilab"ın bəhrələrindən faydalanmaqdadır. Paşinyanın yeni siyasəti rusiya ilə əbədi dostluq münasibətləri haqqında köhnə mahnının sədələri altında qərb axınına doğru istiqamət götürmüşdür. Bu baxımdan, Paşinyan dövründə də ənənəvi olaraq Ermənistanın xarici siyasətində yer alan Rusiyanı Qərblə balanslaşdırma anlayışının saxlanıldığını söyləmək olar.

Ədəbiyyat

1. Kelibzadeh E. Robert Koçeryanın Cumhurbəşkanlığı dönmində Ermenistan-İran iştiriləri \ Ermeni Araştırmaları. Sayı 62, 2019, 73-94 s.
2. Cabbarli H. Bağımsızlıq sonrası Ermenistan-Rusya iştiriləri I-II, 30.10.2014 <http://ermeniasala.blogspot.com/2014/10/bagimsizlik-sonrasi-ermenistan-rusya.html>
3. Hacıyev Q. Kəlbizadə E və başqaları Ermənistan: daxili sosial-iqtisadi və siyasi şərait. Bakı: MTM İnnovation, 2019, 348 s.
4. Почему в команде умеренного Пашиного оказалось столько русофобов, 29.05.2018, <https://www.mk.ru/politics/2018/05/29/pochemu-v-komande-umerennogo-pashinyana-okazalos-stolko-rusofobov.html>
5. Elnur İsmayıl, “Ermenistan’da Paşinyan Dönemi ve Değişen Dengeler”, 31.05.2018, <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://www.bilgesam.org/incele/7810/-ermenistan-da-pashinyan-donemi-ve-degisen-dengeler/#.XcFstVUzaM8>

6. Ermenistan'da iktidarı sarsan muhalif: Nikol Paşinyan, 30.04.2018, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/ermenistanda-iktidari-sarsan-muhalif-nikol-pasinyan-363293.html>
7. Tutku Dilaver, “Ermenistan dış politikasında yenilik nerde”, 21.03.2019, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/ERMENISTAN-DIS-POLITIKASINDA-YENILIK-NEREDE>
8. Андрей Резчиков, Зачем Пашинян пошел на резко антироссийский шаг, 27.07.2018, <https://vz.ru/politics/2018/7/27/665268.html>